

הקואליציה להקצאה שוויונית של משאבי התרבות בישראל
الإئتلاف لتوزيع الموارد الثقافية المتساوي في إسرائيل
The Coalition for Equal Distribution of Cultural Funds in Israel

ביורוקרטיה של אי שוויון

אפליה בהקצאת משאבי תרבות בישראל -
המקרה של התרבות המזרחית בשנת 2009

הדוח מוגש למשרד התרבות בישראל מטעם

ליבי במזרח - הקואליציה להקצאה שוויונית של משאבי התרבות בישראל
قلبي في الشرق - الإئتلاف لتوزيع الموارد الثقافية المتساوي في إسرائيل
Heart at East: The Coalition for Equal Distribution of Cultural Funds in Israel

אחותי - למען נשים בישראל, אפיקים, אפריון, ברית - כתב העת של יהודי מרוקו,
האגודה הישראלית למען יהודי אתיופיה, החוג למגדר ע"ש דר' ויקי שירן ז"ל בבית ברל,
הכיוון מזרח, המרכז למוסיקה מן המזרח, חזון פתיה, מאהל נודד, תראבוט, ממזרח שמש,
מרכז אדווה, מרכז אלישר לחקר יהדות ספרד והמזרח, פורום יוצרות ויוצרים, קואליציית נשים
לשלום, קהילות שרות, קפה ג'יברלטר, רשימו, תיאטרון קדם אשקלון

איסוף נתונים: דניאל (מועלם) ברונשטיין, שולה קשת
עריכה: שולה קשת, דורית אברמוביץ', אורטל בן דיין, רפי אהרון, קלריס חרבון

הדוח בתמיכת הקרן החדשה לישראל
אפריל 2011

ת.ד. 59396, תל אביב, 61593, טל' - 6870545-03, פקס- 5379601 - 03

תוכן עניינים|

1. הקדמה
2. "ליבי במזרח" - הקואליציה להקצאה שוויונית של משאבי התרבות בישראל
3. מזרחיות
4. תרבות ואמנות מזרחית
5. בירוקרטיה של אפליה כלפי תרבות מזרחית
- א. קריטריונים (תבחינים) לתמיכה במוסדות תרבות ואמנות
- איוש תפקידים במועצה לתרבות ואמנות ובוועדות המדורים במנהל התרבות
- ב. אפליה בייצוג מזרחים במדורי מנהל התרבות
6. המלצות
7. סיכום

הקדמה

דוח זה מופנה למשרד התרבות בישראל ומבקש לטעון את דבר קיומה של אפליה מבנית ותקציבית כלפי תרבות מזרחית על כל גווניה ומופעיה בחברה הישראלית. הדוח יפרוש בפני הקוראות/ים את מנגנון האפליה כלפי תרבות מזרחית בישראל בשנת 2009, שבא לידי ביטוי בהקצאה תקציבית לא שוויונית כלפי תרבות מזרחית.

תרבות נטענת בערך אסתטי, איכותי או כלכלי באמצעות תהליכים חברתיים ממוסדים ובירוקרטים. היות שאין מדדים אובייקטיביים מוסכמים ומדויקים הקובעים מהי יצירת אמנות איכותית, ההערכה של עבודות האמנות והתרבות נקבעת תוך אינטראקציה בין המוסדות לסוכנים החברתיים החזקים הפועלים בשדה האמנות והתרבות: מנהל התרבות, תקציבאים, ראשי ועדות, אוצרים, מנהלי תיאטראות וכן הלאה.

במשך השנים עומד מצבה של התרבות והאמנות המזרחית ביחס הפוך ואף מנוגד להצהרותיה של ממשלת ישראל בכלל, ושל משרד התרבות בפרט. מנהל התרבות חרת על דגלו את "טיפוח הפלורליזם וחיים של דיאלוג רב-תרבותי", כמו גם "טיפוח וביטוי לתרבות עדות ישראל והמגזרים השונים באוכלוסיה". בפועל נמצא מתאם הפוך בין מדיניות הקצאת המשאבים של משרד התרבות לבין הצהרות אלה. היוקרה הרבה שמיוחסת לשדה התרבות והאמנות הופכת את השדה הזה לכלי אפקטיבי ביותר בעיצוב ושימור הסדר החברתי הקיים. בפועל נוקט משרד התרבות במדיניות הקצאת משאבים שמעצבת ומשמרת את הסדר החברתי-תרבותי הקיים, משמרת את אי השוויון בחברה ובתרבות, ותורמת להירארכיות האתניות והלאומיות שמאפיינות גם כן את החברה הישראלית.

הדוח יתאר את הביורוקרטיה של האפליה- מבנה ותהליך הקצאות המשאבים למוסדות תרבות בישראל, כמו גם נתונים מספריים שמוכיחים את הפער בין תמיכת משרד התרבות במוסדות תרבות מערבית לבין תמיכת משרד התרבות במוסדות תרבות מזרחית. הדוח מיועד למקבלי/ות ההחלטות במשרד התרבות וקובעי/ות המדיניות בו, ומניח בסיס לדיאלוג בין נציגי/ות הקואליציה לבין שרת התרבות ושאר בעלי/ות התפקידים בתחום זה במשרד התרבות, מתוך אמונה כי משרד התרבות שואף כמותנו להרחבת העשייה התרבותית הענפה והמגוונת בישראל ולחשיפה שוויונית של הקהל הישראלי לכלל התרבויות במדינה.

זהו דוח שני בנושא זה, שמיועד להציג את מנגנון ונתוני האפליה בשנת 2009 מצד משרד התרבות כלפי תרבות מזרחית בישראל. במהלך אוקטובר 2009 פרסמה הקואליציה דוח נתונים ראשון מסוגו העוסק בפענוח וניתוח של תקציבי התרבות בישראל לשנת 2008, על אי השוויון האינהרנטי הנובע מהם. תמצית מסקנות הדוח דאז היו כי "עיון מדוקדק בנתוני חלוקת המשאבים, התמיכות, הפרסים והמלגות על ידי מנהל התרבות מגלה חלוקה לא שוויונית. חלוקה בה ישנם פערים עצומים ולא מקובלים- במשאבים הניתנים לתרבות אשכנזית/מערבית לעומת המשאבים הזעומים הניתנים לתרבות מזרחית/ספרדית... מנהל תרבות, במקום לממש את מטרותיו המוצהרות: "טיפוח הפלורליזם וחיים של דיאלוג רב-תרבותי" ו"טיפוח וביטוי לתרבות עדות ישראל והמגזרים השונים באוכלוסיה", מייצג נאמנה חלוקה כספית מפלה ולא שוויונית של משאבי מדינת ישראל למוסדות וליוצרי תרבות מסוימים בישראל" (עמ' 3).

הדוח טוען כי האפליה המבנית והתקציבית בהקצאת משאבים כלפי תרבות מזרחית מצד משרד התרבות בישראל טעון בהנחות אידיאולוגיות גזעניות המבחינות בין התרבות המערבית הנתפסת כתרבות גבוהה וראויה שממוסגרת ומתוקצבת כתרבות ישראלית, לבין תרבות מזרחית הנתפסת כנמוכה ושולית. האבחנה הזו דוחקת את התרבות המזרחית אל מחוץ להגדרות הנורמטיביות של תרבות ישראלית. לאבחנות הללו יש משמעויות ישירות שבאות לידי ביטוי בחלוקת התקציבים. אי השוויון הדרמטי בין הקצאת משאבים למוסדות תרבות מערביים לבין הקצאת משאבים למוסדות תרבות מזרחיים משמשת לא רק מראה לתפיסות גזעניות מושרשות בחברה הישראלית, אלא גם סיבה להמשך התקיימותן. מכאן, שהדוח יציג בסופו שורה של המלצות עבור משרד התרבות בישראל שמיועדות לשנות את מנגנון האפליה המאפיין אותו, וכתוצאה ליצור שינוי בהקצאת משאבים עבור מוסדות תרבות מזרחיים בישראל, שבהמשך יביאו לשינוי בתפיסות המפלות בחברה הישראלית כלפי תרבות מזרחית.

יש להדגיש כי כל עוד מתקיימת אפליה תקציבית מעין זו, נותרת התרבות המזרחית בשולי התודעה של הציבור הישראלי. מצב כזה תורם לשימור התפיסה הגזענית כי עשייה תרבותית ואומנותית היא נחלתם של אשכנזים בלבד. ללא הקצאת משאבים הוגנת המבוססת על עקרונות של צדק חלוקתי ורב תרבותי לא תצליח העשייה התרבותית המזרחית להיות חלק הרמוני ואורגני מהתרבות בישראל. עשייה תרבותית ואומנותית אינה מקטלגת רק את האמנות והאמניות על פי דפוסי איכות אלא גם את צרכניות התרבות עצמם. כך, הדרה ממוקדי הכוח והעשייה התרבותית, משמעותה אינה רק תיוג נחות של היוצרים/ות והיצירה המזרחית, אלא תיוג רבתי של צרכניות התרבות המזרחית עצמם. במצב בו שדה התרבות עסוק בתכנים אירופצנטריים שקהל היעד שלהם מובחן ומצומצם, הוא מייצר אשליה כי צריכה של תרבות היא מאפיין של אליטה אתנית מוגדרת ואילו כל השאר- מזרחים וערבים- אינם מתעניינים בתרבות או "אינם תרבותיים".

ההגמוניה המתקצבת את שדה התרבות בישראל מקטלגת לא רק את התרבות המזרחית ואת המגוון התרבותי העשיר של תרבויות לא הגמוניות ככאלה שאינן עומדות במדדים לכאורה ניטראליים של מצוינות, איכות וכישרון, אלא גם עושה כך כלפי רוב הציבור בישראל-יהודים וערבים- שמקוטלגים כחסרי תרבות וככאלה הנדרשים לקלוט אל תוכם את תכני התרבות המערבית-האשכנזית על מנת להיהפך לבני/ות תרבות.

חלקו הראשון של הדוח יעסוק בקצרה בתפיסות על מזרחיות, על מנת ליצור הבנה ואבחנה של מזרחיות בישראל, על ההיסטוריה, הערכים והתרבות שבה.

חלקו השני של הדוח יציג בתמצית תכנים של תרבות ואמנות מזרחית, על מנת להרחיב את הידע של קוראותיו/יו בתחום זה. תיאור זה מיועד להבהיר את קיומה הענף והנרחב של תרבות ואמנות מזרחית בישראל, את המנעד שבה, ולאתגר תפיסות דומיננטיות גזעניות ביחס לתרבות ולאמנות מזרחית. חלק זה הופך רלוונטי במיוחד לאור התבטאויות חוזרות ונשנות מצד נשות ואנשי אמנות ותרבות בישראל המלעיגים את תכניה של תרבות ואמנות מזרחית במסווה של דיון תרבותי-לגיטימי לכאורה. למותר לציין כי התבטאויות כמות אלה, הזכורות במיוחד מצד דמויות כמו נתן זך, חיים חפר, יהורם גאון ועוד, היו מתקבלות מיידיית כגזעניות ומסוכנות במידה והיו מופנות

כלפי קבוצות אוכלוסיה אחרות בישראל. העובדה כי ביטויים מצד דמויות כמו אלה זוכים לנראות לגיטימית, כאילו היו ביקורת תרבותית לגיטימית, היא עדות נוספת לקיומה ההמשכי של גזענות כלפי תרבות ואמנות מזרחית בישראל, שמקבלת מסווה מתוך קיומה של האבחנה שתוארה מעלה בין התרבות (המערבית-אשכנזית) לבין חוסר התרבות המזרחית. ביטויים כמו אלה, שאינם מיועדים אלא לשם הגחכה של ציבור שלם ושיפוט ערכי שלו, מקבלים ביטוי באפליה תקציבית מתמשכת וסיסטמית כלפי מוסדות תרבות מזרחית, וכך, בין השאר, נוצרת עבורם הלגיטימציה הציבורית.

חלקו השלישי של הדוח יציג את הביורוקרטיה של האפליה בהקצאת משאבי תרבות בישראל, על מבנה ומנגנוני קבלת ההחלטות במשרד התרבות המאפשרים אי שוויון זה ומנציחים אותו. בחלק זה יוצג מידע שיתאר בין השאר את קיומו של רוב מוחלט ליהודים חילונים אשכנזים בקרב בעלי התפקידים הבכירים במדורי מנהל התרבות.

חלקו הרביעי של הדוח יציג נתונים על הקצאת משאבים על ידי משרד התרבות בישראל לשנת 2009, על מנת לאפשר לקוראות/ים להיווכח בפערים העצומים בין התקציבים המופנים למוסדות תרבות מערביים לבין תקציבים המופנים למוסדות תרבות מזרחיים. יש להדגיש כי הטבלאות המוצגות בחלק זה מציגות רק את המוסדות שזכו לקבל תמיכות מצד משרד התרבות, ובתוך כך לא מוצגים בהם עשרות ומאות מפעלי תרבות מזרחיים שלא זוכים כלל לתמיכה תקציבית ממשרד התרבות. בחינה של הקריטריונים להקצאת משאבי תרבות כיום מראה כי תרבות מזרחית נתפסת כנחותה שכמעט ואינה ראויה לתקצוב והכרה ממסדית. מנגנון הקצאת המשאבים, על הנתונים התקציביים שיוצגו בחלק זה, מציגים מדיניות של משרד התרבות לפיה לא מתקיים צורך בשימור תרבות מזרחית, בהרחבתה ובשגשוגה. ניתן לטעון כי הנתונים המובאים בחלק זה מוכיחים את תפיסת המשרד לפיה המושג תרבות מתכוון אך ורק לתרבות המערבית. כל מה שלא נכלל תחת תרבות מערבית כמעט שאינו מתקצב ואינו מוכר על ידי מנהל התרבות. כך ניתן להבין גם את הקצאת משאבי התרבות המיועדת לפרפריה בישראל, בהיותה מיועדת ל"ייצא" את מפעלי התרבות המערבית-אשכנזית אל תושבי/ות הפרפריה, בבחינת ללמדם תרבות מהי.

חלקו החמישי של הדוח יציג המלצות למשרד התרבות שמיועדות לשנות את מדיניות ומנגנון הקצאת המשאבים על ידו.

בסיכום הדוח נציג שוב את הציפייה שלנו לקיום מיידי של דיאלוג עם הגורמים האחראים במשרד התרבות לצורך שינוי מדיניות הקצאת משאבי תרבות מטעמו. אנו תקווה כי לא נצטרך לדוח נוסף כמות זה בשנה הבאה ו/או לתרגומו לפנייה לערכאות המתאימות וכי נוכל לצאת יחד עם בשורה לציבור הישראלי על תחילתה של מדיניות שוויונית בהקצאת משאבים לכלל התרבויות בישראל.

'ליבי במזרח' - הקואליציה להקצאה שוויונית של משאבי התרבות בישראל

הקואליציה פועלת למען העצמתה וביסוסה של התרבות המזרחית בישראל ולמתן ביטוי הולם למגוון התרבויות הפועלות במרחב התרבות והאמנות בישראל. הקואליציה פועלת כדי לחשוף את יחסי הכוח המשמרים את הריבוד האתני-תרבותי-מעמדי במרחב התרבותי והאמנותי, כמו גם את האפליה המתמשכת כלפי תרבויות לא הגמוניות בישראל, בכל הנוגע לחלוקה של משאבים ותקציבים. הקואליציה שמה לה למטרה לפעול כנגד מדיניות ההקצאה הלא שוויונית של משאבי התרבות והאמנות בישראל ולקדם מדיניות ציבורית שוויונית, שתבטא בחלוקה מחדש של עוגת המשאבים בתחום זה.

כמחצית מתושבי מדינת ישראל הם מהגרים/ות, עולים/ות או בניס/ות של מהגרים/ות או עולים/ות ממדינות ערביות ו/או אסלאמיות. למרות זאת, השייכות התרבותית האזורית של יותר ממחצית האוכלוסייה לא שימשה מקור התייחסות בהבניה של האתוס הקרוי ישראלי לרבות בניסוח תולדות האמנות והתרבות המקומית. בנוסף לאפליה בנגישות למוקדי הון, תעסוקה, דיור, קרקעות, מוקדי חינוך ועוד, הציבור המזרחי סובל מחוסר הכרה ומהיעדר לגיטימיות ונראות תרבותית. אחד מכליה של האפליה והיעדר הלגיטימציה כלפי הציבור המזרחי הוא כינון ושימור של אי שוויון מוסדי ארוך שנים בהקצאת משאבים ציבוריים בתחום יצירת התרבות בישראל. עובדה זו משרישה את הדיכוי התרבותי כלפי כלל הקהילות שאינן משתייכות לקבוצה ההגמונית בישראל. עובדות מצערות אלה גרמו להסתגרות ולהפנמת התרבות המזרחית והערבית במסגרות מוגבלות של התא הקהילתי. כפועל יוצא נפגע ייצוגן כתרבויות משמעותיות, מיוחדות ועשירות.

בשלהי 2009 הובילה 'תנועת אחותי – למען נשים בישראל' את המהלך לכינונה של קואליציית 'ליבי במזרח' – להקצאה שוויונית של משאבי תרבות בישראל. בקואליציית 'ליבי במזרח' חברים יותר מ- 20 ארגונים מזרחים, יוצרות ויוצרים, פעילות ופעילים, א/נשי אקדמיה מישראל ומחוצה לה בעל/יות פילוסופיות ותפיסות עולם תרבותיות, פוליטיות, כלכליות וחברתיות שמקורן בתפיסות אוניברסליסטיות של שוויון. הקואליציה היא ראשונה ויחידה מסוגה בהיסטוריה של המאבק המזרחי בפרט ושל החברה הישראלית בכלל, המבקשת לשנות את יחסי הכוח בישראל ולהיות גורם מרכזי ומוביל בחברה ובתרבות הישראלית, וליצור שינויים מבניים מהותיים בהקצאת משאבים בתחום התרבות.

לקואליציה מטרה אוניברסאלית של מתן ייצוג תרבותי למיעוטים פוליטיים-אתניים ולקבוצות לא מיוצגות ומופלות בחברה הישראלית. מכאן שקריאתה של הקואליציה למשרד התרבות להקצאת משאבים שוויונית אמנם מכוונת לתרבות מזרחית, אך מקורה בחשיפה של מבנים דכאניים שרלוונטית לכל תרבות אחרת הסובלת מתת ייצוג.

המאבק למען הקצאה שוויונית של משאבי תרבות בישראל מבוסס על מספר הנחות יסוד :

א. מדינת ישראל נמצאת גיאוגרפית ותרבותית במזרח התיכון.

- ב. הרוב המוחלט של אזרחיות ואזרחי ישראל הינן מזרחיות/ים, ערביות/ים, אתיופיות/ים ועוד.
- ג. מדינת ישראל מורכבת מקבוצות אתניות ודתיות שונות, יהודיות ולא יהודיות.
- ד. הכרתן לעומק של התרבויות המזרחית, האתיופית, הערבית ועוד חיונית להתפתחות חברה רב-תרבותית ושוויונית בישראל, ולכן יש למחות נגד האפליה בהקצאת משאבי תרבות ולסמן את הסיבות להיווצרותה.

מזרחיות

לא ניתן לתאר בקצרה מהי מזרחיות, על הזרמים, התנועות, התיאוריות והפרקטיקות המגוונות ביחס למושג זה. חלק זה מיועד לתת מבט תמציתי על מזרחיות, כבסיס למידע ולטיעונים העולים בדוח, ולעורר את הקוראים/ות ללמוד בהרחבה נושא זה.

במאמרה "על תבונה ורגישות: מסע גיבוש של זהות מזרחית בייצוג משפטי" על כינון המזרחיות כקטגוריה מובחנת, כותבת הדוקטורנטית ועורכת הדין קלריס חרבון: "... "סמי שלום שטרית כותב שהציונות האשכנזית התייחסה ליהודים מארצות ערב והאסלאם באותו האופן בו נתפס האוריינט על ידי המערב: "נצחי, אחיד ובלתי מסוגל להגדיר את עצמו".¹ יחד עם זאת, כשם שהאירופוצנטריות נזקקה לאותו "אחר" אוריינטלי כדי לגבש את זהותה ולהצדיק את תביעות השליטה שלה,² כך נזקקה הציונות "לאחר" פרטיקולרי משלה – יהודי "שנועד לתת ביטוי חומרי לשלילת היסודות היהודיים מן העבר".³ אלה, כותבת הנרייט דהאן – כלב, "התגשמו בעולים מארצות ערב והאיסלם, שהומצאו מחדש כ"המזרחי".⁴ "מזרחים" הם, אם כן, קטגוריה חברתית תרבותית שנוצרה על ידי הציונות, ממש כשם ש"האוריינטלי" הוא המצאה של המערב.⁵

הפיכת המזרחים ל"אחרים" הקלה על תהליך הפרולטרזציה שלהם. כבר מראשית המפעל החלוצי התקשו המתיישבים האשכנזים להסתגל לעבודת האדמה הקשה.⁶ הציונות נזקקה לאותו יהודי "אחר", פרולטר שיוכל לעבוד עבורה או במקומה, "לקחת את מקומם של הערבים",⁷ ולממש את חזונה בכיבוש האדמה "וגאולת" האדמות. היהודים המזרחים "הידועים ברמתם הנמוכה"⁸ היוו כוח עבודה זול וזמין שעומד "על אותה המדרגה השפלה של הפלחים".⁹

יהודה שנהב טוען כי החשש האמיתי מהמזרחים נבע מהשורשים ו"הערביות המודגשת"¹⁰ שלהם שאיימו על האתוס הציוני ועל אחדותה ולכידותה "ההומוגנית" של האומה הישראלית במאבקה לתקומה ועמידה מול האויב הערבי.¹¹ הפיתרון לאיום היה תהליך הסוציאליזציה של אותו "כור היתוך" מדומיין, בו משילים המזרחים את עברם ולובשים היסטוריה וזהות חדשים ב"תהליך של דה – ערביזציה, טיהור של היהודי הערבי מערביותו".¹²

¹ אדווארד סעיד בחיבורו, אוריינטליזם, מובא בתוך שטרית, לעיל הערה 27, בע' 44.

² ראי בהקשר זה: אדווארד סעיד **אוריינטליזם** (עתליה זילבר מתרגמת, תש"ס).

³ ראי דהאן – כלב, לעיל הערה 29, בע' 207.

⁴ ראי דהאן – כלב, שם, בע' 207.

⁵ ראי דהאן – כלב, לעיל הערה 29, בע' 205.

⁶ ראי שטרית, לעיל הערה 27, בע' 54.

⁷ ראי שם, בע' 53.

⁸ ראי שם, בע' 54.

⁹ ראי שם, בע' 53.

¹⁰ ראי שנהב, לעיל הערה 43, בע' 151.

¹¹ ראי שנהב, לעיל הערה 43, בע' 151-152.

¹² ראי שם, בע' 151.

תהליך ה"קליטה באמצעות מודרניזציה"¹³ ראה במזרחים ילידים משוללי יכולת לשלוט על גורלם. כדי לשרוד ולהיות חלק מהקולקטיב "הישראלי" נאלצו המזרחים וילדיהם בני הדור השני לאמץ אתוס ותרבות לא להם וחלקם אף הגיבו ב"השתכנזות" ובניסיונות הידמות לרוב. היה זה תנאי הכרחי, טוען שלום – שטרית, לקבלתם כישראלים השווים בזהותם הלאומית לישראלים האשכנזים.¹⁴ הנרטיב האישי והקולקטיבי של המזרחים הודר, הושתק ונדחק הצידה לעומת הנרטיב ההגמוני של האשכנזים.

ההגמוניה האשכנזית שהייתה מעוניינת בשימור ובשעתוק כוחה יצרה מנגנוני שליטה שונים באמצעות מערכות שונות כמו חינוך, עבודה ונגישות להון. השליטה באדמה ובחלוקת המרחב ומשטור מדיניות הקרקעות בישראל הינם אחד המנגנונים החשובים באמצעותם יכול היה השלטון לכוון את כוחו ולקבע את המזרחים בעמדת נחיתות חברתית, כלכלית, פוליטית ותרבותית. החלוקה האי שוויונית של משאבי תרבות היא המשך לקיבוע של המזרחים/יות, על תרבותם/ן הענפה, בעמדת נחיתות ושוליות זו..."

---

¹³ להרחבה בנושא "התוכנית לקליטה באמצעות מודרניזציה", ראי שלום שטרית, במיוחד בע' 42-46; כמו- כן, שנהב, לעיל הערה 43, בע' 151-152 בעיקר.

¹⁴ ראי שטרית, לעיל הערה 27, בע' 45.

תרבות ואמנות מזרחית

התרבות המזרחית על תחומיה השונים כוללת אלמנטים יהודיים ולא-יהודיים שיובאו מארצות ערב והבלקן, כשהם משולבים בתוך ההוויה הישראלית. התרבות המזרחית היא תרבות ישראלית ולא חוויה "אתנית". בתור שכזו, היא איננה תלויה בהכרח בהקשרים גנטיים ויכולה להיות נחלת גם מי שאין לו/לה "שורשים מזרחיים", אם כי היא עדיין מיוצגת לרוב על ידי מזרחים/יות במוצאם.¹⁵

אמנות מזרחית היא זו ששורשיה האסטטיים, ההיסטוריים והתרבותיים מקורם בחבל הארץ הנמצא בין צפון אפריקה שבמערב לבין גבול הודו במזרח והכוללת חמש תרבויות משנה עיקריות שהתפתחו תוך שיתוף פעולה בין יהודים ומוסלמים במהלך ההיסטוריה: ערבית, פרסית, צפון-אפריקאית, תורכית ומרכז אסיאתית. לתרבויות משנה אלה הייתה השפעה מכרעת על כל ארצות המזרח האחרות וכן על המוסיקה של היהודים באותן ארצות הן בתפילות ובפיוטים של בתי-הכנסת והן באירועי הקהילות השונות (ראה/י ספרו של שילוח Jewish Musical Traditions). המדובר על חבל ארץ גדול אשר אופיין על ידי אחדות רוחנית - תרבותית. יהודי המזרח היו שותפים פעילים לתרבות זו וכך נוצר מארג משותף של תרבות איסלאמית – יהודית.

היצירה המזרחית היא כזו שלרוב הנושאים המרכזיים העולים בה קשורים לסוגיות של זהות, של הגירה ושל קליטה בישראל. בגלל מקומם החברתי של המזרחים בישראל והקורלציה בינם ובין שכבה מעמדית מסוימת, חלק נכבד מהיצירה האומנותית המזרחית עוסקת בבעיות חברתיות הקשורות במקומם של המזרחים בישראל, בעיקר בשכונות עירוניות פריפריאליות ובערי השדה הרחוקות מהמרכז. היצירה המזרחית נוגעת בשאלות של זהות, שוויון וצדק חברתי, מכיוון שבשם ערכים אלה נאבקות/ים מזרחיות/ים על קיומם/ם הפיסי-כלכלי-תרבותי. משום כך, יש להתייחס, הן לזהות התרבותית ולזהות המעמדית והן למרחב הפיזי והגיאוגרפי פוליטי בהם גדלו המזרחיות/ים, כאל חלקים אינטגרליים של יצירתן/ם.

היצירה המזרחית היא תרבות ואמנות השואפות לפעול ולייצר אפשרויות לתיקון עולם. זוהי עשייה חברתית/פוליטית/פמיניסטית המשתמשת בשפה הויזואלית ורותמת אותה ככלי למאבק מתוך שאיפה זו, אמנות מזרחית פועלת לא רק לתיקון עולם כלפי עוולות המתקיימות במרחבי פעולה שמסביב לה, אלא גם כלפי עוולות המתקיימות בתוכה.

תחת שם הגג "תרבות ואמנות" מסתתרות אומנויות רבות ושונות: האמנות הפלסטית, הספרות, השירה, המוסיקה ועוד. לכל ספירה אומנותית מאפיינים שונים, והתו המאפיין "מזרחי" מקבל אפיונים שונים ואחרים.

כך למשל, עלו לישראל מוסיקאים מחוננים רבים מארצות ערב, אשר יצרו מוסיקה קלאסית ערבית, ומשהגיעו לארץ, קוטלגה זו כמוסיקה מזרחית, אשר נדחתה לשוליים ולא זכתה למקום

---

¹⁵ מתוך מאמרו של יצחק גורמזאנו גורן בפתחו של הכיוון מזרח מס' 21 העוסק באסכולה המזרחית בספרות העברית.

של כבוד. ברמה הפופולארית יותר, נשזרו מוטיבים ממוסיקה זו בלהיטי פופ עממיים שסחפו קהלים רבים, אשר יוצרים את מה שמכונה בימים אלו ממש "המהפכה המזרחית של המוסיקה הישראלית". במוסיקה, אם כן, ניתן לראות בברור את ההיסמכות על מורשת העבר הנטועה בשורשים מוסלמיים וערביים. כן ניכר הקשר למסורת היהודית ולפיוט אשר מוצאים הד חילוני במודוסים אלו.

בספרות, לעומת זאת, מתווכת החוויה של "היות מזרחי" בישראל. כבר בימיה הראשונים של מדינת ישראל נכתבה ספרות על ידי מזרחים/יות אשר סיפרה את סיפור הקליטה בשנות ה-50. בספרות אנו מתייחסים ליצירה חדשה אשר נוצרה על ידי מי שנולדו בישראל ומושפעת רק מכלי שני מן המסורת הערבית מחד ומאידיך שזורה לא פעם בתכני מחאה הנוגעים להוויית קיום המצוקה בישראל.

באמנות הפלסטית דומה כי ההיסמכות על תפיסות אירופוצנטריות הגמוניות היא החריפה ביותר. מאמרה של שרה חינסקי "תסמונת הלבקנות הנרכשת בשדה האמנות הישראלי" הטעים את היותם של המרכזים האומנותיים ההגמוניים "שטופים" בנהייה אחר אירופה וארצות הברית, תוך הדרה של מסורות אסתטיות אחרות. באמנות המזרחית אנו מוצאים מוטיבים אסתטיים מן המורשת הלא מערבית, יחד עם תיווך אסתטי של חוויית החיים השונה של המזרחים בישראל.

ביורוקרטיה של אפליה כלפי תרבות מזרחית

קריטריונים (תבחינים) לתמיכה במוסדות תרבות ואמנות ואיוש תפקידים במועצה לתרבות ואמנות ובוועדות המדורים במנהל התרבות

חוק התרבות בישראל הוא מהנאורים והשוויוניים בחוקי התרבות מבין מדינות המערב. אלא ש"תרגומו" לשפת המעשה בתבחינים של האמנויות השונות ובאיוש המועצה לתרבות ואמנות ובוועדות לתיאטרון, מוסיקה, מחול, קולנוע וספרות בעיקר, מוטה לטובת תרבות הנקראת "תרבות מערבית". "תרבות מערבית" זו היא בעיקרה הגמוניה של תרבות ואמנות מונוליתית המעדיפה חיזור וחקוי תרבות אמריקאית ואירופית על פני התרבות המזרחית והמורשת היהודית על כל גווניה. הגמוניה תרבותית זו פוגעת בגיבושה של תרבות ישראלית מודרנית עצמאית ומתקדמת, היונקת מכל האתוסים והמיתוסים של מגוון האמנויות שהביאו המהגרים לישראל, ושל התהליכים החברתיים העוברים גם על בני/ות המהגרים מזה שלושה דורות.

ניסוח התרבות הישראלית באמצעות כל האמנויות היפות יכולה להתגבש רק כאשר ייכון פלורליזם של היצירה העכשווית עם כל ההשפעות ממזרח, ממערב ומכאן. פתיחות, פלורליזם ותמיכה בכל הקולות היצירתיים בתחומי האמנויות השונות, תאפשר ניסוח מהימן של "התרבות ישראלית".

כמו ברוב מדינות העולם, גם בישראל, התרבות נתמכת תקציבית על ידי המדינה. התמיכה התקציבית החיונית לקידום התרבות היא המניע והמנוף לקידום היצירה הישראלית על כל גווניה, במטרה לבסס את התרבות המשמשת כראי לחברה וכביטוי לכל חלקיה. מנהיגי המדינה, מאז היווסדה, ראו במדינת ישראל חלק מהעולם המערבי, ועל כן מיקדו את המבט והתקציב בתרבות מערבית בעיקר, תוך דחיקה לשוליים של התרבות המזרחית והיהודית על כל גווניה. המדינה תיחמה והגדירה את התרבויות העשירות שהביאו יהודי המזרח כ"פולקלור" או כ"מורשת". גישה זו שלטת עד היום והממסד התרבותי ההגמוני, משמאל ומימין כאחד, שומר באדיקות על מדיניות והקצאת משאבים מפלה זו. מנגנון האפליה מונע בעיקר על ידי פקידים מקצועיים שפועלים מטעם מדיניות זו, ובאמצעות ניסוח תבחינים ואיוש המועצה לתרבות ואמנות והוועדות המקצועיות לכל תחום אמנותי באנשים שתפיסתם התרבותית-אמנותית דומה והגמונית. התבחינים לכל תחום אמנותי נכתבו רק לאחר התערבות בג"צ ומופעלים מזה 6 שנים.

המועצה לתרבות ואמנות וועדות המדורים במנהל התרבות :

על פי חוק צריכים להתמנות בין 25-35 חברים למועצה לתרבות שתפקידה להמליץ ולייעץ לשר/ת התרבות על מדיניות התרבות בישראל ברוח חוק התרבות. מבין חברי/ות המועצה מתמנים יו"רים לוועדות: התיאטרון, המוסיקה, המחול, הספרות והאמנות הפלסטית, ולמדור תרבות

ואמנות בקהילה, כשחלק מחברי/ות המועצה גם משמשים/ות חברים/ות בוועדות אלו. כמו כן, בוועדות לתחומי האמנות השונים מתמנים נציגי/ות ציבור נוספים. כיום ישנם 25 חברות וחברים במועצה, ובין 9-15 חברים לוועדה לכל תחום אמנותי. העומס עליהם רב מאד, ולכל ישיבה מגיעים לעיתים מספר מועט של חברים/ות. בשל כך, לעיתים מתקבלות החלטות בנושאי תמיכות ושינויים בתבחינים על ידי מספר מצומצם של חברי/ות המועצה. נוסף לכך, רוב חברי/ות המועצה וחברי/ות הוועדות בתחומי האמנויות השונות, שייכים/ות לאותה תפיסה תרבותית חברתית "מערבית". לחלקם גם אינטרסים אישיים, אם כיוצרים ואם כבעלי אג'נדה פוליטית או חברתית-תרבותית זהה. כל אלו יוצרים עיוות מוחלט בשוויון ובשקיפות ההחלטות המכריעות לגבי האמנות והתרבות בישראל. יש להדגיש כי ההחלטות המתקבלות על ידסך לא מותאמות תמיד למדיניות שרת התרבות ולעיתים אף מנוגדות להצהרותיה על שוויון וקידום הפריפריה בישראל.

תבחינים/קריטריונים לתמיכה במוסדות תרבות ואמנות

הקריטריונים בנויים בבסיסם על משולש: הצלע הראשונה הינה כמות יצירות חדשות לשנת הערכה; הצלע השנייה הינה כמות הרצות מופעים לאותה שנת הערכה; הצלע השלישית הינה מחזור כספי שנתי על פי מאזן כספי של כל מוסד אמנותי. הגופים האמנותיים מקבלים את הגדרתם כ"גדולים", "בינוניים" או "קטנים" על פי היקף המשולש האמור. להגדרה זו משמעות תקציבית רחבה מפני שאת הניקוד לתמיכות מקבלים המוסדות הנתמכים על פי גודל המשולש היחסי. יש לציין שהדבר בא לידי ביטוי במיוחד בתחום התיאטרון, שלו נתח ההקצבות הגדול ביותר, ומעט פחות בתחומי המוסיקה, המחול והספרות.

הקריטריונים ממשיכים לשמר את כוחם של המוסדות האמנותיים הגדולים והבינוניים. לאחר 6 שנים מאז החל מנהל התרבות להעניק תמיכות למוסדות אמנות ותרבות על פי קריטריונים חדשים, חל שינוי קטן מאוד בחלוקת התקציבים לטובת מוסדות התרבות הקטנים. ישנה העדפה גורפת למוסדות הגדולים בכל תחומי האמנויות. הסיבה המרכזית לכך היא ניסוח קריטריונים שתואם לתפיסת עולמם של מנהלי המוסדות האמנותיים הגדולים, שלהם לובי והשפעה מכריעים. גם אם לא מתקיימת מגמה מכוונת להפלות לרעה את גופי האמנות והתרבות הקטנים, שממש צומחות ונוצרות בדרך כלל פריצות הדרך האמנותיות המרחיבות גבולות, הרי שבפועל מוסדות האמנות הקטנים נפגעים קשות והתרבות אינה מרחיבה את טווח האופק היצירתי הפוטנציאלי הקיים ביוצרים/ות הישראלים/ות הפריפריאליים/ות. לעומת האמור ביחס למוסדות אמנות ותרבות קטנים, הרי שמוסדות התרבות והאמנות הגדולים שהינם הנתמכים המרכזיים של משרד התרבות, מפיקים לעתים יצירות פופולאריות על מנת לאפשר רתימה של קהל רב ככל האפשר בכדי לעמוד בקריטריון המחמיר של מאזן כספי גבוה. יש להדגיש את קיומה של "תקרת זכוכית" לגופי אמנות ותרבות קטנים משום שהקריטריונים אינם מאפשרים לגופים קטנים בתיאטרון, הרכבים קטנים במוסיקה ואנסמבלים קטנים של מחול להתקדם ולהתחזק אמנותית. "תקרת זכוכית" זו גורמת הן לנסיגה של כישרונות ייחודיים והן לפנייה לעבר הזרם התרבותי המרכזי-שלעיתים מתפשר.

כמו כן, יוצרים/ות בודדים/ות ייחודיים/ות או צעירים/ות בכל תחומי האמנות מסווגים/ות בקטגוריות נפרדות, התמיכה בהם/ן שולית ואינה מעודדת התקדמות ורצף של יצירה אמנותית.

לסיכום, מנגנון האפליה בהקצאת משאבי תרבות בישראל מבוסס על עורף תקציבי עבה למוסדות התרבות והאמנות המוגדרים כגדולים ובינוניים. למוסדות תרבות ואמנות אלה אולמי בית שהוענקו להם על ידי משרד התרבות או העיריות הגדולות התומכות בהם.

חישוב כספי פשוט של התמיכות הציבוריות הכוללות למוסדות התרבות והאמנות הגדולים והבינוניים מעלה כי הסובסידיה המוענקת למוסדות אלה היא גדולה ואינה מועברת לצרכן/ית-לאזרח/ית-לצופה הממוצע/ת. כך למשל, עלות כרטיס לצרכן/ית בתיאטרונים הגדולים והבינוניים היא כפולה ויותר לעומת עלות הכרטיס בהצגות של הגופים האמנותיים הקטנים. נוסף לכך, יחסית לחלקם השולי בעוגת התמיכות, הגופים האמנותיים הקטנים מופיעים הרבה יותר בפריפריה בהשוואה למוסדות התרבות והאמנות הגדולים והבינוניים. לכך יש להוסיף כי עלות המופעים של הגופים הקטנים ליישובי הפריפריה היא פחות מחצי עלות מופע דומה של כל אחד מגופי האמנות והתרבות האמנותיים הגדולים או הבינוניים.

המחזור הכספי העצום של המוסדות הגדולים והבינוניים נבלע במשכורות מנופחות למנהלים, לאמנים מועדפים, למסעות יחסי ציבור, לבזבוז משאבים על הפקות ועוד. בסייפא יש לציין, כי כאשר נוצר משבר ניהולי או גרעון כלכלי באחד מהגופים הללו, משרד התרבות (כמו במשבר המתמשך של הבימה) יחד עם העיריות (במוסדות אחרים) נושאות בנטל תכנית הבראה. לגופים הקטנים וליוצרים העצמאיים משרד התרבות אינו מאפשר תכנית הבראה כזו.

אפליה בייצוג מזרחים במדורי מנהל התרבות

זוהי תמונת המצב על תת הייצוג של מזרחים/יות במדורי המשנה המתמנים על ידי המועצה הישראלית לתרבות ואמנות: תיאטרון, מוסיקה, מחול, המועצה הישראלית לקולנוע, אמנות פלסטית, ספרות ושירה, תרבות בקהילה ומורשת עדות ישראל. הדמויות המאיישות את המדורים הללו אמונות על מתן המלצות למועצה הישראלית לתרבות ואמנות על חלוקת משאבים למוסדות תרבות בישראל. למותר לציין את המתאם בין תת ייצוג זה לבין האפליה בהקצאת משאבים לתרבות מזרחית. הרכב המדורים הללו הוא ביטוי נוסף למנגנון האפליה כלפי תרבות מזרחית. בחינת הייצוג במדורים השונים על פי אבחנה אתנית ולאומית מנכיחה את מאפייני מנגנון האפליה כלפי תרבות מזרחית ומעידה גם היא על סיבות היעדר הקצאה שוויונית לקהילות התרבותיות המגוונות בישראל. ייצוג היתר לגברים אשכנזים במדורים הללו תואמת להיעדר ההכרה הממסדית והתקציבית במגוון התרבותי בישראל וביתר שאת להיעדר ההכרה בתרבות מזרחית- על מוסדותיה ויוצריה. התנועה המזרחית בישראל תובעת מזה שנים רבות ייצוג שוויוני במוסדות וועדות ציבוריות, משום ההבנה כי ישנו קשר אינהרנטי בין אופן הייצוג לבין האופן בו נבנית תמונת המציאות ביחס לנושאים שונים. כך, דומיננטיות אשכנזית במדורים אלה משקפת את תפיסת העולם של משרד התרבות בישראל ביחס לסוגיה של מהי תרבות מוכרת שזכאית לתקצוב הולם לעומת מהי תת תרבות או תרבות פריפריאלית שזכאית לתקצוב שולי וזניח. כך מובנית מתוך משרד התרבות אל הציבור בישראל תפיסה גזענית שמרחיקה את התרבות המזרחית אל שולי התודעה עד כדי אי הכרה בה כתרבות.

הרכבי הייצוג של המדורים במנהל התרבות

איוש לפי ניתוח אתני ולאומי

מורשת עדות	ספרות ושירה	אמנות פלסטית	קולנוע	מחול	מוסיקה	תיאטרון	
34%	100%	100%	68%	100%	77%	80%	אשכנזים
66%	0%	0%	19%	0%	23%	20%	מזרחים
0%	0%	0%	4%	0%	0%	0%	אתיופים
0%	0%	0%	9%	0%	0%	0%	ערבים

איוש לפי ניתוח לאומי

מורשת עדות	תרבות בקהילה	ספרות ושירה	אמנות פלסטית	קולנוע	מחול	מוסיקה	תיאטרון	
100%	100%	100%	100%	91%	100%	100%	100%	יהודים
0%	0%	0%	0%	9%	0%	0%	0%	ערבים

מורשת	תרבות	אמנות	ספרות	קולנוע	מוסיקה	מחול	תיאטרון	
עדות	בקהילה	פלסטית	ושירה					
10%	36%	53%	33.3%	31%	33%	88%	40%	נשים
5%	13%	53%	33.3%	17.5%	33%	88%	40%	אשכנזיות
5%	23%	0%	0%	4.5%	0%	0%	0%	מזרחיות
0%	0%	0%	0%	4.5%	0%	0%	0%	אתיופיות
0%	0%	0%	0%	4.5%	0%	0%	0%	ערביות

תקציב משרד התרבות והספורט לשנת 2009 עמד על 630,483,415 ₪
מתוכם לתרבות ואמנות 534,678,855 ₪

אפליה בהקצאת משאבים לתיאטרון מזרחי

בחנית הקצאת המשאבים לתיאטראות בישראל מגלה מתאם בין האפליה התקציבית כלפי תיאטרון מזרחי לבין ייצוג היתר של אשכנזים במדור התיאטרון במנהל התרבות. יש להדגיש כי האיוש של מדור זה מורכב ברובו מדמויות המגיעות מהתיאטראות הדומיננטיים והמתוקצבים ביותר בישראל.

סך כל התקציב לשנת 2009 שהופנה לתחום תיאטרון הינו : 108,601,828 ₪, 20.3% מתקציב התרבות כולו. כלומר, זהו התחום המתוקצב ביותר על ידי משרד התרבות. שלושה תיאטראות בלבד- הבימה, הקאמרי ובית לסין, הממוקמים במרכזה הגיאוגרפי-כלכלי של ישראל, מקבלים כ- 49% מסך התקציב הניתן לתיאטרון רפרטוארי. התיאטראות -באר שבע, חיפה, החאן וגשר מקבלים כ 28.3% מהתקציב הכולל. סך כל התקציב הניתן לתיאטראות אלה מסתכם ב- 77 אחוזים מסך התקציב הכולל הניתן לתיאטרון בישראל. כל התיאטראות הללו מנוהלים אמנותית וכלכלית על ידי אשכנזים זולת תיאטרון באר שבע שמנהלו הנוכחי הוא מזרחי.

<u>תיאטרון פרינג'</u>	<u>תיאטרון רפרטוארי</u>	<u>סך כל התקציב באחוזים</u>	<u>סך כל תקציב תיאטרון</u>
16,001,096	92,193,340	20.3%	108,601,828

תקצוב מוסדות תיאטרון רפרטוארי

<u>שם התיאטרון</u>	<u>תקציב בש"ח</u>	<u>אחוזים מסך התקציב</u>
הבימה	22,327,669	24.2%
קאמרי	12,275,685	13.3%
בית לסין	10,818,918	11.73%
עירוני באר שבע	6,481,058	7.02%

עירוני חיפה	4,223,336	4.58%
גשר	6,606,315	7.16%
חאן	8,882,531	9.63%
יידישפיל- תיאטרון היידיש בישראל	2,742,457	2.97%
אלמידן- עמותת התיאטרון הערבי בישראל	1,260,936	1.3%
בימת קדם	395,434	0.42%
תיאטראות ילדים ונוער	9,170,736	9.9%

תיאטרון מערבי-אשכנזי	87.65%	80,753,343 ₪
תיאטרון אשכנזי (יידישפיל וגשר)	10.13%	9,348,627 ₪
תיאטרון מזרחי	0.42%	395,434 ₪
תיאטרון ערבי	1.3%	1,260,936 ₪
*תיאטרון אתיופי ¹⁰	0.50%	435,000 ₪

אפליה בהקצאת משאבים למחול מזרחי

סך כל התקציב לתחום מחול לשנת 2009 היה 29,510,778 ₪, כלומר כ 6.5 אחוז מסך התקציב הכולל. בתחום זה לא הוקצה תקציב למחול מזרחי בכלל, ובמילים אחרות תחום להקות המחול מתייחס תוכנית ותקציבית אך ורק למחול מערבי קלאסי או מודרני. הקריטריונים ואישוש מדור זה יצרו מנגנון של הכרה בלעדית במחול מערבי. מחול מזרחי- על ענפיו השונים, מסווג תודעתית ותקציבית כפולקלור ועל כן מועבר למחלקה העוסקת במורשת עדות ישראל, הזוכה ממילא לתקצוב שולי וזניח. הקריטריונים המגדירים מיהי להקת מחול הזכאית להקצאת משאבים מתייחסים למונחים כמו "רמה אמנותית נאותה" ו"רקדנים מקצועיים", שמסווגים על ידי קובעי התקציב כאמנות וריקוד מערבי בלבד. כמו כן, אחד מתנאי הסף שעל הרכב מחול לקיים על מנת להיות מוגדר כלהקת מחול הזכאית לתקצוב, הוא מי ש"לרשותו עומדים מתקנים הולמים, הכוללים, בין השאר, רצפת עץ, מתקני חימום וקירור ומלתחות". כך נוצר מנגנון של סיבה ומסובב, כי בהיעדר הקצאת משאבים ללהקות מחול מזרחי, אין הן יכולות לקיים תנאי סף אלה.

מוסדות וקבוצות המחול העיקריות המתוקצבות על ידי מנהל התרבות:

שם הלהקה	סוג המחול	תקציב בש"ח	תקציב באחוזים
1. בת שבע	מערבי מודרני	6,016,005	22.4%
2. עמותת הכוראוגרפים	יצירות חדשות שרובן מבוססות על מחול מודרני	5,229,019	17.6%

15.5%	4,586,055	מערבי מודרני	3. להקת המחול הקיבוצית
12.6%	3,739,019	מערבי קלאסי	4. אגודת ידיד הבלט הישראלי
11.4%	3,377,066	מערבי מודרני	5. ורטיגו
4.9%	1,441,622	מערבי מודרני	6. מחול פינטו
3.2%	950,000	פרויקטים של מחול מודרני	7. סוזן דלאל
3.1%	940,491	מערבי מודרני	8. בת דור- ב"ש
2.3%	692,475	מערבי מודרני	9. להקת קולבן קומבינע
1.9%	576,000	מערבי קלאסי	10. פאנוב- אשדוד
93.3%	סה"כ בש"ח : 27,547,752 ₪		
10. שאר הלהקות והיוצרים מקבלים תקציבים פחותים משמעותית. כולם בסגנונות מערביים מודרניים ומערביים קלאסיים. יש מספר מועצות אזוריות ועירויות המקבלות סיוע במימון קבוצות מחול מקומיות ואולפני מחול קטנים.			

<u>סוג המחול</u>	<u>תקציב</u>
מערבי קלאסי	14.6%
מערבי מודרני	85.4%
מזרחי קלאסי \ מודרני	0%

הערה : תיאטרון מחול ענבל חזר לקבל את הקצבותיו מתקנת מחול בשנת 2010, זאת לאחר שבמשך שנים ענבל קיבלה את תקציבה מתקנת מורשת ישראל.

אפליה בהקצאת משאבים למוסיקה מזרחית

סך כל התקציב המוענק למוסדות וקבוצות במדור זה הינו 48,993,157. מתוך תקציב זה מוקצה סכום של כ- 7,680,776 ₪ עבור מקהלות, ארגונים, כיתות אמנות ופרויקטים מוסיקאליים אקלקטיים. 98.78% מהתקציב הוקצה למוסיקה מערבית אירופאית, ורק 1.22% למוסיקה מזרחית.

מתוך 41,312,381 ₪ המוענקים לתזמורות והרכבים מוסיקאליים, סך התקציב שהוענק לז'אנר המערבי קלאסי ומודרני לשנת 2009 עמד על 98.9%.

רוב תקציב תחום המוסיקה מוענק למוסדות מערביים קלאסיים. בתוך כך, מרבית המוסדות המתוקצבים ממוקמים במרכז הארץ, לעומת מוסדות בפריפריה הגיאוגרפית-כלכלית שמקבלים תקציב זניח. הקריטריונים לתקצוב מוסדות בתחום המוסיקה מעניקים ניקוד גבוה שמזכה

בתקצוב גבוה לתזמורות סימפוניות ולתזמורות קאמריות שהן קלאסיות מערביות המזכה אותם בהמשך לתקצוב הגבוה ביותר. נוסף על כך, הקריטריונים אינם מאפשרים תקצוב להרכבים קטנים וגופים חדשים לא יכולים לקבל הכרה ממסדית ותקציבית כלל.

הז'אנר	סך התקציב בש"ח	סך באחוזים	הערות
מזרחית קלאסית (אנדלוסית)	0	0%	האנדלוסית הישראלית
ערבית קלאסית	417,195	1.01%	העמותה לקידום וטיפול המוסיקה הערבית בישראל
מערבית קלאסית	40,895,186	98.99%	הפילהרמונית הישראלית, הקאמרית הישראלית וגופים נוספים בז'אנר זה

הערה: התזמורת האנדלוסית לא קיבלה כלל תקציב בשנת 2009, עקב משבר פנימי קשה. יש לציין כי בשנת 2010, עם שיקומה והעברתה לאשקלון, היא קיבלה תקציב ע"ס 1,200,000 ₪ להבראתה. בשנת 2011 אמורה התזמורת האנדלוסית לקבל סך של 2,700,000 ₪ בהתאמה למה שהוענק לה בשנים שלפני המשבר.

הקצאת משאבים לאופרות

מחלקת האופרה, שהינה תחום נפרד לצורך הקצאת משאבים, זוכה לכ- 40 אחוז מסך כל התקציב המוענק לכלל המוסדות והפרויקטים בארץ הנתמכים על ידי תחום המוסיקה. למותר לציין כי אופרה מהווה ז'אנר מערבי במובהק. בתוך כך, 98.4 אחוז מתקציב האופרות מוענק לאופרה החדשה בתל אביב. נוסף על כך, לצורך "יצוא" האופרה הישראלית החדשה לפריפריה הגיאוגרפית-כלכלית בישראל, במסגרת תחום "תרבות בקהילה", נוסף לתקציבה סך של 500,000 ₪. כך נוצרת ומשועתקת התפיסה החברתית הדומיננטית לפיה הפריפריה שמחוץ לתל אביב הינה חסרת תרבות ועל כן יש ללמדה תרבות גבוהה מהי.

<u>שם המוסד</u>	<u>סך התקציב בש"ח</u>	<u>סך באחוזים</u>
האופרה הישראלית החדשה ת"א	18,974,000	98.4%
המרכז למוסיקה ע"ש פליציה בלומנטל	100,000	0.5%
עיריית ת"א יפו - מרכז מנדל - אופרות פרינג'	100,000	0.5%
עמותה ישראלית לאמנויות האופרה - סדנת האופרה הבינ"ל	66,000	0.4%
חוג לאופרה קלה בנגב	20,000	0.1%
קשת אמנויות - 'אטרנה אופרה'	20,000	0.1%

אפליה בהקצאת משאבים לקולנוע מזרחי

בראש מחלקת קולנוע שבמנהל התרבות יושבת המועצה הישראלית לקולנוע. בחינת הרכב חברי המועצה הישראלית לקולנוע לשנת 2010 מעלה כי 68 אחוז מהם אשכנזים, 19 אחוז מזרחים, 4 אחוז אתיופים ו-9 אחוז ערבים.

רוב תקציב הקולנוע, העומד על כ 61,000,000 ש"ח, מועבר אל חמש קרנות עיקריות המעבירות את כספיהן אל יוצרים ויוצרות מתחום זה המגישים את בקשותיהם לתמיכה בפרויקטים בתחום הקולנוע. שאר התקציב מועבר אל גופים נוספים, כגון: סינמטקים ברחבי הארץ, פסטיבלים, איגודים מקצועיים וגופים בתחום זה, כגון איגוד מפיקי סרטים וטלוויזיה בישראל, איגוד התסריטאים בישראל ועוד.

עקרונות גובה התמיכה

התקציב השנתי לתמיכה בקולנוע מחולק על פי תחומי הפעולה השונים בתחום זה לפי השיעור המפורט הנ"ל

1. 58.5% להפקת סרטים עלילתיים באורך מלא
2. 8.5% להפקת סרטי דרמה
3. 13.6% להפקת סרטי תעודה
4. 4.2% להפקת סרטים ישראלים ייעודיים מכל הסוגים
5. 1.7% להפקת סרטים ניסיוניים וסרטי גמר של סטודנטים.

ניתן לראות כי תחום הפקת סרטים עלילתיים באורך מלא מקבל את אחוז התקצוב הגבוה ביותר, וכך בהתאם, גם הקרנות העוסקות במסלול זה. התקצוב להפקת סרטים ישראלים ייעודיים מקבל את אחוז התמיכה הנמוך ביותר, המתפרס על כל סוגי הז'אנרים. התמיכה בתחום זה ניתנת לסרטים הנותנים ביטוי מיוחד לתרבות ערבית, תרבות דתית, תרבות

עדית-פרטיקולארית, או לכל מסגרת תרבותית או חברתית אחרת של החברה הישראלית. קיומו של תחום זה, על מאפייניו, מסמן ומגביל יוצרים ויוצרות מזרחיות/ים להקצאת משאבים דלה, שממילא אינה יכולה להשתלב בתקצוב המרכזי של התחום כולו. המסלול הייעודי מקבל את התקציב הקטן ביותר משאר הז'אנרים. בפרט, על הקרן המקבלת מימון במסלול זה, לתקצב רק עד 10 אחוז מההפקה של הסרט, בעוד שבשאר המסלולים היא מתקצבת בין 20 אחוז עד 40 אחוז מההפקה של הסרט. מכאן, שסרטים ייעודיים מותווים על פי הקריטריונים לקבלת תקציב דל יותר ביחס לשאר מסלולי התקצוב.

אפליה בהקצאת משאבים לאמנות פלסטית

בתחום תקנת האמנות הפלסטית, רוב מוחלט של המשאבים מועברים למוזיאונים הרשמיים לכל סוגיהם המערביים, או לבתי הנצחה וזיכרון בערים הגדולות או בפריפריה הקיבוצית. מסך כל התקציב על סך 55,687,010 ₪ לאמנות פלסטית, בתי ספר לאמנות ומוזיאונים, מיועדים כ - 11 אחוז בלבד לגרורות ייחודיות, יוצרים/ות צעירים/ות ויוזמות לתערוכות חוץ ממסדיות הנערכות במתנ"סים ובחללי תצוגה לא קונבנציונליים. מעטים הסיכויים ליוצרת/ת או אמנית/ת מהפריפריה לקבל תערוכה ראויה בגופים הרשמיים הנתמכים. אין הכרה ותמיכה ביוצרים/ות העוסקים/ות באמנות זו או בשוליה הרחבים שהביאו מהמזרח אמנים/יות יוצרים/ות, כולל אמנות יהודית ייחודית אתנית. כמו כן, אין תמיכה בתערוכות אישיות או קבוצתיות המתקיימות בפריפריה ובעיקר במרכזים קהילתיים. הולכת ונעלמת גם האומנות של מלאכת יד, צורפות, כדרות, רקמה, עיטורים וכתבת יודאיקה שהביאו העולים/ות מהמזרח ואתיופיה ומרוסיה האסייתית. חוסר הבולטות שלהם/ן והתעלמות הממסדית מהם/ן, מותירה את האמנות הפלסטית ללא הז'אנרים היצירתיים הללו. זולת מחלקה ותצוגה במוזיאון ישראל לאמנות זו, אין ביטוי לאמנות אתנית בזרם המרכזי של היצירה הפלסטית.

<u>סך כל תקציב האמנות הפלסטית בש"ח</u>	<u>סך כל התקציב באחוזים</u>	<u>מוזיאונים מכלל התקציב</u>	<u>אמנות פלסטית 8.87% מכלל התקציב</u>	<u>בתי ספר לאמנות פלסטית 7.32%</u>
45,333,047	7.1%	37,999,997	4,018,989	3,314,061

מוזיאונים עיקריים מתוקצבים:

<u>שם המוסד</u>	<u>סך התקציב בש"ח</u>	<u>סך באחוזים</u>	<u>ז'אנר</u>
יד ל.א. מאיר, מוזיאון לאמנות האסלאם	529,454	1.2%	מזרחי
מוזיאון ארץ ישראל - תל - אביב	1,660,426	3.8%	מערבי-אשכנזי
מוזיאון חיפה	1,416,198	3.2%	מערבי-אשכנזי
מוזיאון ישראל	14,826,250	34%	מערבי-אשכנזי

מורשת ישראל

תקנת מורשת ישראל מהווה כיום "מסלקה" לגופים תרבותיים ולמוזיאונים העוסקים בעבר ההיסטורי-תרבותי-יהודי של כל עדות ישראל, בפרט של יוצאיות המזרח. יש לשים לב לתקציב הנמוך במיוחד המיועד לתחום מורשת ישראל ולפער העצום בין סך כל תקציב מנהל התרבות המיועד לתמיכה במוסדות תרבות ואמנות בישראל לבין 8,799,999 ₪ שמופנים בחלקם לשימור מורשת עדות המזרח. לצד טענתנו כי אין להקצות משאבים לתרבות מזרחית רק באמצעות הסללה דרך "מורשת ישראל", עדיין יש להגדיל משמעותית סעיף תקציבי זה. יש חשיבות רבה לביסוס הגופים הללו לשם שימור ופיתוח האמנויות היפות בישראל בכל התחומים. כמו כן, יש לעודד מחקר בנושא, כדי שישמש חומר גלם ליוצרים/ות בכל תחומי האמנות עכשווית. רצוי כי מורשת ישראל ושימורה תהיה מקור השראה ליצירה הישראלית המתפתחת ולא מס שפתיים של הממסד התומך בלבד. בשל מגוון הנושאים הרב אליו מתייחסת תקנה זו, יש להכפיל את תקציבה ולעודד את התייעוד והשימור של העבר התרבותי היהודי-מזרחי.

<u>סך באחוזים</u> <u>לתרבות</u> <u>אתיופית</u>	<u>סך באחוזים</u> <u>לתרבות מזרחית</u> <u>מתקציב מורשת</u> <u>ישראל</u>	<u>סך כל תקציב</u> <u>מורשת ישראל</u> <u>באחוזים</u>	<u>סך כל תקציב מורשת ישראל</u> <u>בש"ח</u>
0.15%	44%	1.64%	8,799,999

הערה: לדרושים ולערבים בישראל יש סעיף נפרד לכל מגזר. זאת על אף שהמוסדות האמנותיים שלהם מתוקצבים בכל תחום כמו בתקנת "מורשת ישראל".

המלצות

- א. הגדלת מספר חברי/ות המועצה לתרבות ל- 70 חברים לפחות.
- ב. הגדלת מספר החברים/ות במועצה לתרבות ב- 35 נוספים/ות תיעשה תוך מודעות וחתירה לחלוקה שוויונית בין נציגי/ות הקהילות המרכיבות את מדינת ישראל: חילונים, דתיים, ערבים, מזרחים, אשכנזים, ילידי הארץ, ממרכז הארץ, מהפריפריה, נשים וגברים.
- ג. הכפלת מספר החברות והחברים בוועדות המועצה על פי החלוקה השוויונית האמורה בסעיף ב'.
- ד. למען השקיפות והשוויון, תהיה זכות לכל נציגי/ות גוף אמנותי, או ארגון חברתי, או אמן/ית יוצר/ת עצמאי/ת, להשתתף בדיוני המועצה והוועדות כמשקיף/ת. כמו כן, יש לאפשר למשקיפים/ות זכות דיבור וטיעון. מאחר ותהליך השינוי במבנה המועצה והוועדות הינו ממושך וכרוך בהיבטים משפטיים וארגוניים, יש לאפשר מיידית למשקיפים/ות להשתתף בדיונים אלה.
- ו. יש לפרסם באופן קבוע ומראש את תאריכי כינוסי הוועדות ואת הנושאים על סדר היום באתר מנהל התרבות. זאת, על מנת לאפשר לגופים אמנותיים, ליוצרים/ות, לארגונים חברתיים ולאישיו ונשות ציבור, נגישות ושקיפות בכל הקשור למדיניות משרד התרבות ולהחלטות המועצה והוועדות.

המלצות לשינוי קריטריונים

1. יש להקצות ולשריין מראש שליש מההקצבות לתמיכות עבור גופי תרבות ואמנות מזרחים, פריפריאליים וקבוצות ויוצרים עצמאיים.
2. על מנת לעודד גופי תרבות ואמנות בפריפריה, יש להחיל את "תקנת ירושלים" שמשמעותה תוספת תמיכה בפרופורציה לגודלו של הגוף, על פי מפתח התמיכה הכולל של מנהל התרבות. יש להחיל זאת גם על יוצרים עצמאיים.
3. בסעיף סיווג "הגודל" של הגוף האמנותי יש לרווח ל-5 קטגוריות גודל ולא ל-3 כפי שהיה עד כה. זאת במטרה לאפשר לגופי תרבות ואמנות להתפתח אמנותית עם עורף תמיכתי ראוי. בהתאמה יש לשנות את המקדם הקבוצתי מ-1 עד 0.25 בהתאמה.
4. בכדי לעודד יצירה מקורית וחדשנית, בסעיף המשתנים בתחשיב הבסיסי, יש צורך להגדיל מ-25% ל-35% את משתנה כמות ההפקות ולהכפיל את מספר ההפקות המרבי של הפקות חדשות.
5. בתחום המחול יש לכלול בהגדרה לא רק מחול קלאסי ומערבי, אלא גם מחול מזרחי. בתחום זה יש לכלול גם קבוצות העוסקות במחול אתני סמי מקצועי בפריפריה ועידוד פיתוח המחול האתני לשפת מחול ישראלית מתקדמת ופורצת גבולות, דוגמת שפת המחול הענבלית.
6. בתחום המוסיקה, יש להוסיף סעיף המתייחס להרכבים קטנים ולמוסיקה אתנית ולהקצות לה 10% מהתקציב. זאת במטרה לעודד ולפתח ביטוי ויצירה

- עצמאית מוסיקלית ממגוון הסגנונות בעולם, תוך דגש על מוסיקה יהודית וערבית.
7. בתחום הספרות יש להגדיל את התקציב ליצירה ספרותית ולצמצם את התקציב המיועד לספריות.
8. בתחום תרבות ואמנות בקהילה, יש להכפיל את התקציב על חשבון תחום האופרה.
9. בתחום האמנות הפלסטית, יש לצמצם את התקציב המיועד למוזיאונים הגדולים ולהגדיל את התקציב ליצירה במתנ"סים, בגלריות אלטרנטיביות ובפרויקטים של אמנות מזרחית.
10. בתחום הקולנוע יש להכפיל את התקציב המיועד לסרטים ייעודיים, ולאפשר לקרנות העוסקות בחלוקת התקציב לסרטים אלה לסייע במימון של בין 20 – 40 אחוז במקום 10 אחוז שהיה עד כה.
11. בתחום האופרה, יש לשלב את תקנת האופרה בתחום תקנת המוסיקה. שני שלישי מתקציב האופרה צריך לעבור לתקנת המוסיקה. יש להקצות את השליש הנותר לתחום תרבות ואמנות בקהילה.

סיכום

דוח זה מטעם 'ליבי במזרח' מיועד לשמש כלי מרכזי בשינוי מדיניות הקצאת המשאבים של משרד התרבות. הפרקים המופיעים בדוח זה מיועדים לאפשר למקבלי/ות ההחלטות במשרד התרבות ללמוד את מנגנון האפליה בהקצאת משאבים למוסדות תרבות ואמנות מזרחית, כדי יחד אתנו לייצר מנגנון חליפי שיאפשר לקיים מדיניות של צדק חלוקתי ושוויון כלפי תרבויות ואמנויות מגוונות בישראל. הדוח מניח כי קיימת תמימות דעים בין משרד התרבות לבין קואליציית 'ליבי במזרח' לגבי הצורך להעניק תקצוב ונראות שווה לכלל התרבויות בישראל, למען האינטרס המשותף של פריחה רב-תרבותית עשירה לעומת צמצומה לכדי תרבות הומוגנית-הגמונית אחת.

התפיסה המפלה המנחה את מדיניות הקצאת המשאבים של משרד התרבות, לפיה ישנה תרבות אחת-להלן תרבות מערבית-הראויה להכרה, תקצוב ונראות, לעומת תת תרבות או תרבות שוליים מזרחית, אינה תוצר של השנים האחרונות, כי אם תוצאה של תפיסה אירופוצנטרית עתיקת יומין, הניצבת בבסיס האידיאולוגיה המתווה את מנגנון האפליה ואת הקצאת המשאבים הלא-שוויונית.

שינויה של תפיסה דומיננטית זו לכדי ראייה המזהה את המגוון התרבותי העשיר בחברה הישראלית, תוביל בהמשכה לשינוי רצוי בקריטריונים המתווים את חלוקת המשאבים ואת אופי איושן של המועצה לתרבות ושל הוועדות השונות. לחילופין, שינוי הקריטריונים ושינוי איוש המועצה והוועדות, יוכלו להביא בהמשכן לשינוי התפיסה הדומיננטית והפיכתה לכזו הנותנת הכרה ונראות רחבה לתרבויות המגוונות בישראל. כך או כך, נדרשת פעולה מיידית ומקיפה של משרד התרבות, שראשיתה הכרה באי שוויון הסיסטמתי בחלוקת משאבי התרבות בישראל, והמשכה בפעולות לתיקון אפליה זו.

תכניו של דוח זה הם בבחינת קצה קצהו של תיאור האפליה כלפי תרבות מזרחית בישראל. בהמשך השנה יורחב דוח זה, כך שיוכל לשמש ללמידה מעמיקה של הציבור הרחב בתחום זה. האמור בדוח זה מוגש למשרד התרבות באופן תמציתי ומקוצר כדי שיוכל לשמש כלי לבחינת השינויים הנדרשים במדיניות הקצאת המשאבים, ולשמש מדריך לאופנים בהם יש לשנות את ההקצאה האמורה.

קואליציית 'ליבי במזרח' מגישה דוח זה למשרד התרבות, על קובעי/ות המדיניות בו, בתקווה כי יסייע לתחילתה של עבודה משותפת ואינטנסיבית שעניינה לא רק צדק חלוקתי ראוי והכרחי בתחום זה, אלא גם יצירתה של פריחה תרבותית רב גונית בכל חלקי הארץ, על בסיס הכרה בתרבויות הרבות בישראל, ובהסתמך על זכאותה של כל תרבות בישראל להכרה ולתקצוב ראוי ושוויוני. החברה הישראלית לא יכולה להתקיים ללא תרבות מזרחית-על גוניה, מוסדותיה ומופיעיה הרבים, כי חברה ישראלית ללא תרבות מזרחית כמוה כחברה שמכחישה את היותה, את אזור מחייתה, את שורשיה, את ההיסטוריה שלה, ואת העושר החברתי-תרבותי בתוכה.